

NAMIK KEMAL VE ZİYA PAŞA'NIN “RÜYA”LARI

A Comparison between Namık Kemal's “Rüya” and Ziya Pasha's “Rüya”

Hasan YÜREK*

ÖZET

Namık Kemal ve Ziya Paşa Tanzimat döneminin iki önemli aydını, iki önemli edebiyatçısıdır. Bu iki şahsiyet Tanzimat döneminde ön plana çıkmış, yaptıkları ve yazdıklarıyla hem Türk tarihinde hem de yenileşen Türk edebiyatında yer etmişlerdir. Bu iki edebiyatçı başlangıçta hem fikren hem de edebiyat görüşü açısından birbirine yakın olsa da daha sonra ayrı düşmüşlerdir. Bununla birlikte önemlerini her daim korumuşlardır. Farklı edebi türlerde eserler veren bu iki edebiyatçı farklı zamanlarda aynı başlık altında birer eser yazmışlardır. Bu eserin adı “Rüya”dır. Bu çalışmada Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın “Rüya” başlıklı eserleri mukayese edilecektir. Aynı başlığı taşıyan, birbirine yakın dönemde yazılmış iki ayrı eserin çeşitli özellikleri üzerinde durulacaktır. Bu eserleri yazdıran sebepler, eserlerin, kurguları, içerikleri, anlatımları, üslupları gibi temel özellikler ele alınacak; benzerlik ve farklılıklar ortaya konacaktır. Böylece Tanzimat'ın iki önemli aydını ve edebiyatçısının birbirine yakın duran eserleri mukayese edilip ayrıntılı olarak irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler; *Rüya, Namık Kemal, Ziya Paşa, Tanzimat, Mukayese.*

ABSTRACT

Namık Kemal and Ziya Pasha are important intellectuals, poets and writers of Tanzimat period. They were dominant literary figures of their times. By their activisms and writings they gained a special place both in Turkish history and in modern Turkish literature. These two intellectuals shared the same ideological and literary views at the beginning but after a while they contradicted each other. However their important contributions maintained. These two writers wrote books under the same title at different times. The title was “Rüya”(The Dream). This study examines these two books in terms of their fictions, contents, narrations, style of writing and the motives to write such a book. This study presents the resemblances and differences of the books, thus these similar books

* Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yenişehir, Mersin, hasyurek@gmail.com.

of the two intellectuals of the Tanzimat period are examined and compared in detail.

Keywords; *Rüya, Namık Kemal, Ziya Pasha, Tanzimat, Comparative.*

GİRİŞ

Tanzimat dönemi farklı edebi türlerin ortaya çıktığı, yeni fikirlerin yayılmaya çalışıldığı bir dönem olmuştur. Bu bağlamda, bu dönemde fikir ve edebiyat arasında kuvvetli bir bağın olduğu söylenebilir. Çünkü edebi türler fikirlerin yayılmasında bir araç olarak kullanılmıştır. Daha genel bir ifadeyle belirtilecek olursa Tanzimat döneminin aralarında Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın bulunduğu birinci kuşak edebiyatçıları edebiyatı estetik ölçütler içerisinde ele almaktan ziyade, ona işlevler yüklemişlerdir. Edebiyat, halkı aydınlatmada, ona yol göstermede başvurulan önemli alanlardan biri olmuştur. Edebiyatçılar, edebiyata bu işlevi verirken kendi sosyal, siyasal görüşlerinden hareket etmektedirler. Bu bağlamda Tanzimat'ın ilk temsilcilerinin edebiyattan bir araç olarak faydalandıkları söylenebilir. Bunu yaparken de farklı yollar izlemişlerdir. Bu yollardan biri rüya¹ kurgusu içerisinde eserler kaleme almaktır. Hem Namık Kemal hem de Ziya Paşa "Rüya" başlıklı birer eser yazmıştır.² Bu tarz "*siyâsi rüyaların temelinde rahatsızlık yatar. Milleti yâhut en azından, belli bir grubu rahatsız eden siyâsî, idârî, mâlî, askerî bir problem rûyâlarda tefsir, tahlil ve tenkid edilir; ideal çözüm yolları gösterilir.*"³

Ziya Paşa "Rüya"yı Londra'dayken yazmış ve *Hürriyet* gazetesinin 11 Ekim 1869 tarihli 68. sayısıyla 18 Ekim 1869 tarihli 69. sayısında yayımlamıştır. Tanpınar'ın "*yeni nesrin ilk şaheseri*"⁴ olarak nitelediği eser "*küçük, mensur ve fantastik bir eserdir.*"⁵ Genel itibarıyla aynı nitelikleri taşıyan Namık Kemal'in "Rüya"sı Magosa sürgünü sırasında yazılmıştır. Namık Kemal'in Magosa'da yazdığı eseri İstanbul'a, Teodor Kasab'a gönderdiği Zeynel Abidin Reşid Bey'e yazdığı mektuptan anlaşılmaktadır. Mektup şöyledir:⁶

¹ Rüya hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Kadriye Yılmaz; Kamile Çetin, "Rüyalar ve Niyazî-i Mısırî'nin Tâ'biratü'l – Vâkı'ât Adlı Eserinde Rüyaların Dili", **Turkish Studies**, Volume 2, Issue 4, 2007, S. 1066-1076.

² Bu tarz eserler ilk olarak Tanzimat döneminde ortaya çıkmaz. Örneğin gelenek içerisinde hâbnâmeler vardır. Bu tür de rüya kurgusu içerisinde oluşturulur. Bu türün en önemli örneklerinden biri Veysi'nin (1561-1628) yazdığıdır. Nihat Sami Banarlı, bu eserin muhtemelen Ziya Paşa'ya ilham verdiğini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. : Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971, s. 681.

³ Metin Kayahan Özgül, **Türk Edebiyatında Siyâsî Rûyâlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989, s. 21.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar, **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 7.b. , Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988, s. 336.

⁵ Nihat Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971, s. 876.

⁶ Mektubun tarihi tahmini olarak verilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Fevziye Abdullah Tansel, **Namık Kemal'in Mektupları**, C.:I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967, s. 380.

“Zeyn’ül-Âbidin Reşid’e

? V-VI.1875

Birâder,

Mektubunuz geldi. Kitaplar için azîm teşekkürler.. Ru’yâ’yı gönderdim; tab’ına Kasab değil, kahraman kâtil bile cesâret edemez sanırım. Avrupa’da bastırırsanız ânı bilmem. Hava bir derece sıcak, bir derece fenâ gidiyor ki şiir söylemek değil, kolaylıkla nefes almak bile kâbil olmuyor; binâenaleyh Mahlâsname ve Taştîr’in te’hîrini afvet.. Bâkî uhuvvet..

Kardeşin,

KEMAL”⁷

Ziya Paşa yurt dışında olmasına bağlı olarak eserini hemen yayımlayabilmişken Namık Kemal ise mektupta belirttiği gibi yayım konusunda sıkıntılar çeker.⁸

Birbirine yakın dönemlerde yazılmış iki eser arasında aşağıdaki başlıklar altında mukayese yapılabilir:

Yazılış Sebepleri ve Döneme Bakışları

İki metin yazılış sebepleri ve döneme bakışları açısından farklılık göstermektedir. Namık Kemal’in “Rüya”sı idealist, Ziya Paşa’nın “Rüya”sı ise şahsi sebeplerle yazılmıştır. Namık Kemal, hürriyetten, vatandan bahsetmek kaygısıyla⁹ Ziya Paşa, düşmanı olarak gördüğü Âli Paşa’yı eleştirme niyetiyle hareket etmiştir.¹⁰ Nitekim Ziya Paşa, *Zafernâme* gibi

⁷ Fevziye Abdullah Tansel, **Namık Kemal’in Mektupları**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967, s. 381.

⁸ Eserin yayımlanış süreciyle ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Fevziye Abdullah Tansel, eseri yayımlatabilmek için Namık Kemal’in üvey dayısı ile Zeynel Abidin Reşit Bey’in Maârif Nezâreti’ne başvurduklarını; ancak izin alamadıklarını belirtir. Daha sonra da eserin kaçak olarak basıldığını ve 1908’de Mısır’da *İctihad*’da yayımlandığını ekler. Ömer Faruk Akün’ün *Namık Kemal’in Mektupları* başlıklı eserinden hareket eden Metin Kayahan Özgül ise yayım için başvuru ve izin alınamayan eserin *Rüya* olmadığını belirtir. Metin Kayahan Özgül de eserin kaçak olarak basıldığını ifade eder. Bununla birlikte eserin bir kısmının Teodor Kasab tarafından *Hayâl* gazetesinin 89 ve 90. sayılarında yayımlandığını söyler. Metin Kayahan Özgül, Mithat Cemal Kuntay’ın *Namık Kemal, Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında* adlı eserinde eserin tamamının *Sadâkat* gazetesinde yayımlanmış olduğunun iddia edildiğini ancak kendisinin *Sadâkat* gazetesini taradığını, böyle bir yayına ulaşamadığını belirtir. Fevziye Abdullah Tansel’in aksine Metin Kayahan Özgül eserin *İctihad*’da yayımlanmadan önce Cenevre, Mısır, Selanik ve Kazan’da yayımlandığını dile getirir.

⁹ İsmail Parlatır, “Rüya’nın Fikir Örgüsü”, **Doğumunun Yüzeilinci Yılında Namık Kemal**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1993, s. 59.

¹⁰ Ziya Paşa’nın Âli Paşa’yı eleştirmek için yazdığı tek eser *Rüya* değildir. O, siyasi düşmanı olarak gördüğü Ali Paşa’yı çeşitli eserlerinde eleştirir. Bu eserlerin en önemlilerinden biri, önemli bir hiciv örneği olan *Zafernâme*’dir.

kimi başka eserlerini de aynı niyetle kaleme almıştır. Dolayısıyla Namık Kemal'in kendi ideallerine, Ziya Paşa'nınsa şahsi nefretine dayandığı söylenebilir. Bu özellik ilkini genel değerlerden bahsetmesi itibarıyla daha evrensel, ikincisini ise bireysel kılmaktadır. Her ikisi de bir rüya olmasına rağmen Namık Kemal içinde bulunduğu toplumu gözeterek, onun için daha iyi bir düzen hayal etmekte, Ziya Paşa ise, her ne kadar millet meclisi gibi hususlardan söz etse de asıl olarak Âli Paşa ile olan mücadelesinde nelerin olmasını istediğini ifade etmektedir. Onun tek amacı Âli Paşa'yı devirmek ve İstanbul dışına gönderilmesini sağlamaktır.

Her iki metin de Abdülaziz'in padişah olduğu dönemde yazılmıştır. Ziya Paşa, eserini 1868'de, Namık Kemal eserini Magosa'da sürgününde 1874 ya da 1875'te tamamlamıştır. Birbirine yakın zamanda yazılan bu iki eserin döneme bakışları birbirine yakındır. Her ikisinde de dönemin çeşitli olumsuzlukları ön plana çıkarılır. Namık Kemal, genel itibarıyla hürriyetin olmadığını; vatanın, milletin terakkiden uzak olduğunu ifade etmektedir. Ziya Paşa ise Osmanlı Devleti'ni kastederek şöyle demektedir: “*Yarab, bu ne haldir? Bu Devlet-i Aliyye'nin ne cürmü var ki bu sadmelere, bu beliyelere uğrar? Bu millet ne suçun sahibidir ki, bu mihnetlere, bu felâketlere giriftârdır?*”¹¹ Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi tam olarak ne olduğu söylenmese de genel olarak devletin, milletin zor durumda olduğu ifade edilmektedir. Ziya Paşa'nın kastettiği devletin içeride ve dışarıda sürekli zafiyet göstermesi; milletin ise yaşam koşulları açısından sürekli geriye gitmesidir.

Kurgu

Kurguları açısından paralellikler söz konusudur. Her iki eser, rüya görme üzerine kurgulanmıştır. Bir başka ifadeyle eserler, bilinç dışı bir unsur ekseninde oluşturulmuştur. Namık Kemal yurt içinde, Boğaziçi'nde Ziya Paşa yurt dışında, Londra'dadır.

Namık Kemal, rüya görmeden önce bulunduğu yeri:

“Bir akşamüstü Boğaziçi'nde deryâya nâzır bir bağ köşküne gitmiş, garibâne pencerenin köşesine oturmuştum. (...) Tenezzüh içinde etrafa baktım, gördüm ki: (...)

*Derya o kadar latif ve râkid idi ki üzerinde olan ufak ufak mevceler koyu yeşil bir çemenzâra konmuş bir beyaz güvercin alayı zannolunurdu. Hava o kadar âheste vezân olurdu ki yaprakların hareketi, ciğerpâresinin rahatı için gece uykusundan mahrûm kalmış bir şefkatli vâlidenin kalbî kalbî söylediği ninnilerden dağınık saçlarına gelen ihtizâzlar gibi farkolunur olunmaz derecelerde idi.”*¹²

Ziya Paşa ise;

¹¹ Ziya Paşa, “Rüya”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**, Haz.: Kaplan, Mehmet; Enginün, İnci; Emil, Birol, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 110.

¹² Namık Kemal, “Rüya”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**, Haz.: Kaplan, Mehmet; Enginün, İnci; Emil, Birol, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993, S. 251.

“Dünkü Cuma günü sabahleyin aldığım gazeteleri ve mektupları okudum. Bunlarda ahvâl-i şarkıyyeye dair birçok havadis-i mükeddere gördüm. Canım pek sıkıldı. Efkâr da bürüdü. Belki eğlenirim diyerek ba'dettaâm kalktım, kendi kendime düşünerek Hampton Court bahçesine gittim ve suyun kenarında mevzu' kanapelerden birine oturdum. Elimi şakağıma dayayıp gâh suya ve gâh çemenzâr-ı her-dem-bahara nazar-ı ibret ve hayretle bakarak ve zihnimden de vatanımın giriftâr olduğu ahvâl-i pür-melâli tasavvur ederek fikir ve endişeye müstağrak oldum.”¹³

cümleleriyle aktarır. Her ikisi de uykuya dalıp rüya görmeden önce تنها bir yerdedir. Böylece uyku ve rüya için uygun ortam sağlanır.

Uyumadan önce bulunulan yer anlatıldıktan sonra metinler benzer düzende ilerler. Bulunulan yer belirtildikten sonraki kısım anlatılacaklara, anlatılmak istenenlere giriş işlevi görmektedir. Bu kısımda Namık Kemal, vatanın, halkın genel durumundan bahseder. Ona göre her tarafta zulüm, baskı, işkence ve benzeri olumsuzluklar söz konusudur ve bunun da en büyük şahidi Allah'tır:

“Etrâfıma bakmak istedim. Halin dehşetiyle nûr-ı basar kirpiklerden ayrılmağa cesaret edemezmiş gibi nazarım hiçbir şeye ta'alluk eyleyemedi. (...) Yarab, bu perde-i zalâm içinde acaba kaç mazlumun kanı dökülüyor da senden başka kimse görmüyor! Kaç gaddarın hançer-i ta'addisine su veriliyor da senden başka kimse bilmiyor. Kaç yetimin gözlerinden oluklar gibi yaş akıtılıyor da senden başka kimse vâkıf olmuyor! Kaç dâd-hâh zâlim elinden feryâd ediyor da senden başka kimse işitmiyor!”¹⁴

Ziya Paşa'ya bakıldığında ise yukarıda belirtildiği gibi metnin şahsi sebeplerle yazılmasına bağlı olarak kendisinden bahsettiği görülmektedir. Ziya Paşa'nın:

“... ne tuhaf sebeple Saray'dan çıkışım ve ne münasebetle gâh Zaptiye Müsteşarı ve gâh Atina Sefiri olduktan sonra rütbe-i mîr-i miranî ve paşalık unvanı ile Kıbrıs'a gidişim ve orada altı yedi mâh gûnâgun belâlara uğrayıp mu'ahharen bâ-irade-i seniyye Meclis-i Vâlâ'ya ve bâdehu paşalık beyliğe tahvil ile Beylikçilik'e memur oluşum ve altı yedi mâh mürûrunda ne ehemmiyetler, ne şa'âş'lar, ne talimatnâmeler, ne ümitlerle Bosna ciheti teftişine gönderilip, bir buçuk ay geçer geçmez ne tuhaf sebeple istifaya ve avdete mecbur ve onun üzerine Meclis-i Vâlâ'ya, biraz vakitten sonra Deâvi Nezâreti'ne memur oluşum...”¹⁵

şeklindeki cümlelerinden anlaşılacağı gibi o, mesleki hayatından, bu hayatta karşılaştığı haksız muamelelerden, sıkıntılardan bahsetmektedir.

Üzerinde durulan bu kısımlar uykuya dalmadan önce geçmekle beraber birebir rüyada anlatılacaklarla ilgilidir. Dolayısıyla da bu kısımlar anlatılacaklara geçiş olarak görülebilir. Namık Kemal, hürriyet ve vatandan söz edeceği için olumsuz koşullardan; Ziya Paşa ise

¹³ Ziya Paşa, age , s. 109.

¹⁴ Namık Kemal, age, s. 252.

¹⁵ Ziya Paşa, age, s. 109.

düşmanı Âli Paşa'yı hedef aldığı için öncelikle yaşadığı olumsuzluklardan söz etmektedir. Metinlerin neden yazıldığını sezdirenen bu kısımlardan sonra anlatıcılar uyur ve rüya aracılığıyla anlatmak istediklerini aktarırlar. Namık Kemal yaşanan olumsuzlukları hürriyet ve vatan için gayret içinde olmamaya, Ziya Paşa ise hem kendisinin hem de devletin yaşadığı sıkıntıları Sadrazam Âli Paşa'ya bağlar.

Anlatıcılar, uyuyup rüya gördükleri bölümde metinlerinin konusunu ve amacını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyarlar. Bunu yaptıktan sonra da kurgunun son aşamasına gelinir. Namık Kemal, hiçbir dış müdahale olmadan kendiliğinden uyanır; Ziya Paşa ise uyuyup kaldığı Hampton Court'un kapanış saati geldiği için bekçi tarafından uyandırılır.

Sonuç olarak düzenleniş, kurgu açısından bakıldığında iki metnin bazı farklılıklar olmakla birlikte birbirine yakın olduğunu söylemek mümkündür.

Konu-İçerik

Kurgu açısından birbirine yakın duran iki ayrı "Rüya"nın en bariz farkı içerikte ortaya çıkmaktadır. Namık Kemal'in "Rüya"sında hürriyet ve vatan ön plandadır. Ziya Paşa ise Âli Paşa'yı hedef aldığı için onun sorumlu olduğunu düşündüğü dönem içi olumsuzluklardan bahsetmektedir. Bunun yanında da padişah karşısında yaptıklarını savunmaktadır.

Namık Kemal kendi fikirlerini aktarmak için hayali bir varlık olan hürriyet perisini ortaya çıkarır. Onun aracılığıyla esaret altında yaşadığını düşündüğü halka seslenir. Bu sesleniş aracılığıyla hürriyetin önemi kavratılmaya çalışılmakta; halk hürriyet için mücadele etmeye çağrılmaktadır. Hürriyet perisi aracılığıyla Namık Kemal'in seslendikleri gaflet uykusunda olanlar, sefalet içinde bulunanlar, esaret altında yaşayanlar, korkaklar, rüşvet yiyenlerdir. Hürriyet perisi bu grupların her birine ayrı ayrı seslenir. Örneğin Namık Kemal gaflet uykusunda bulunanlara:

*"Ey hâbidegân-ı gaflet! Sâni-i kudret âsâr-ı rahmetini temâşâ için nazar vermiş. Siz o maşrık-ı hakikati setr ediyorsunuz da hayalinizle veya kulağınızla görmeye çalışıyorsunuz, gözünüz açık iken nâim oluyorsunuz, kapandıkça adeta meyyit haline geliyorsunuz, içinizde en tecrübeli bir pîrin fikir ve nazarı, iki gözü ana-dan doğma alîl bir çocuğun rüyası kadar hakikate isâbet edemiyor."*¹⁶

cümleleriyle hitap eder. Burada seslenilen kesim, mevcut olumsuzlukları göremeyenlerdir. Namık Kemal, hürriyet perisi aracılığıyla, benzer şekilde yukarıda belirtilen kesimlere seslenir. Sözlerini:

*"Meğer ne kadar mel'ûf-ı hakaret, ne derecelerde esir-i âdet olmuşsunuz! Mertlik, levendlik, şecâat, hamiyet, fezâil, mürüvvet, istihkâr-ı müşkilât, istikbâr-ı deniyât, cür'et-i teşebbüs, ihtiyâr-ı mehâlik ile ser-firâz-ı akvâm addolunan millet siz misiniz? Ne kâzib şöhetler, ne mânâsız dağdağalar!.."*¹⁷ şeklinde bitiren, hürriyet perisi eskinin mert, yiğit, onurlu, zorluklara karşı durabilen, cesur ve benzeri olumlu niteliklere sahip insanların kalmadığını

¹⁶ Namık Kemal, age, 256.

¹⁷ Age, s. 261.

ve bunun da toplumun hakir görülmesine, esaret altında tutulmasına zemin hazırladığını vurgular.

İsmail Parlatır'ın da belirttiği gibi hürriyet perisi, hürriyet odaklı konuşmasını yaparken iki önemli kavram üzerinde durur.¹⁸ Bunlar zaman ve ecdattır. Namık Kemal bu iki kavram üzerinde dururken geçmişe takılıp kalınmaması gerektiğini, bunun bir yarar getirmeyeceğini söyler. Benzer şekilde geçmişe ait olan ecdad üzerinden övünmenin de bir sonuç getirmeyeceğini ifade eder:

*“Ecdâdınızı mı istersiniz? Onların ruhâniyeti, ulviyeti yed-i meşîyyette olduğunu bilmez misiniz? Kaderle mi pençeleşeceksiniz? Şöhretlerini mi ararsınız? Ondan da dünyada eski paçavradan yapılmış bir kâğıt üzerine, isten tertib olunmuş birkaç damla mürekkepten başka size âit bir hisse-i verâset yoktur. Bakiye-i cismâniyetlerini mi talep edersiniz? Mezarlarına gidiniz, arayınız bakalım çürümüş kemikten başka ne bulabilirsiniz?”*¹⁹

Bu noktada Namık Kemal geleceğe odaklanmanın gerektiğini vurgular. Geleceğe odaklanmanın, her yönüyle örnek insan yetiştirmenin gerektiğini dile getirir. Yapılması gereken ilerlemenin olduğu çağda buna ayak uydurabilecek, ilerlemeyi sağlayabilecek nesiller yetiştirmektir.²⁰

Namık Kemal'in düşüncelerini ifade eden hürriyet perisi konuşmasını tamamladıktan sonra üzerinde durulan hürriyet kavramı yerini vatana bırakır. Bu vatan, Namık Kemal'in idealidir. Namık Kemal'in hayal ettiği vatanın özelliklerinin bir kısmı şöyledir:

“Gördüm ki her merhalede, bir gûne nisbet, bir kıt'adan ma'mûr, bir âlemden servetli şehirler, her saat başında şimdiki şehirlerden büyük, kişilerden mahfûz karyeler, her sokakta bildiğimiz saraylardan ziynetli, kalelerden metin hâneler bulunuyor.

*Demiryolları, âdi caddeler, nehirler, cedveller, damar kadar kesrette ve birbirine girift bir halde etrafa yayılmış, vesâit-i hayatı her cihete cereyan-ı dem sür'atiyle îsâl ediyor, mâhi gibi ka'r-ı deryada yüzer, tâir gibi evc-i havâda uçar vesâit-i intikâl peydâ olmuş. Ebnâ-yı beşer ecsâm-ı sulbe gibi mâyi'at ve ebhireyi de pâymâl-ı tagallüb eyliyor.”*²¹

Buradan da anlaşılacağı gibi Namık Kemal her açıdan gelişmiş bir vatan hayali içerisinde. Namık Kemal, sadece bazı hayaller kurmaz aynı zamanda bunların olması için gerekenleri de açıklar. O, idealize ettiği vatana özgürlük, millet iradesi, hükümet, herkesin sorumlu bir şekilde çalışması ve eşitlikle varılabileceğini düşünmektedir.²²

Namık Kemal ideallerinin ütöpik olduğunun da farkındadır.

¹⁸ İsmail Parlatır, age, s. 62.

¹⁹ Namık Kemal, age, s. 258-259.

²⁰ Age, s. 259.

²¹ Age, s. 263-264.

²² Age, s.264.

“Uykudan o hayâlât-ı rûh-perver içinde uyandım, o derece sevdâ-zede-i inbisât olmuşum ki, tekerrür-i menâm ile îade-i rüya kabil olurmuş gibi yine gözlerimi kapayarak pîşgâh-ı nazraya çekilen perde-i zalâm arasında gördüğüm âlem-i kemâlâtın bir daha temâşâsına saatlerce çalıştım. Tabîî muvaffak olamadım. Fakat hâlâ ömrümün en büyük sermâye-i safâsı bu temâşânın tasavvurât-ı rûh-perveridir.”²³

diyen Namık Kemal, ideallerinin gerçekleşme zorluğunu; ancak rüyada görülebileceğini ifade eder. Bununla birlikte o, geleceğe dair ümitlerinden, ideallerinden vazgeçmeyeceğini eserin sonunda Hürriyet Kasidesi’nde geçen bir beyitle vurgular:

*“Ne yâr-ı cân imişsin âh ey ümmid-i istikbâl
Cihânı sensin âzâd eyleyen bin ye’s ü mihnetten”²⁴*

Ziya Paşa’nın “Rüya”nın içeriğine bakıldığında ise onun Padişah Abdülaziz karşısında yaptıklarını savunduğu, dönem hakkında bilgiler verdiği görülmektedir. Bunun sebebi de daha önce belirtildiği gibi hem kendisinin hem devletin başına gelen olumsuzluklardan Âli Paşa’yı sorumlu tutmasıdır. Ziya Paşa, Avrupa’ya gidişinin, *Muhbir* ve *Hürriyet* gazetelerinde çalışmasının, *Veraset Mektupları*’nın yayımlayışının, millet meclisi oluşturma çabalarının üzerinde durmakta; bunun yanında Avrupalıların Osmanlı hakkındaki düşüncelerini, Osmanlı toplumunun durumunu ve düşüncelerini, Mısır meselesiyle ilgili kanaatlerini aktarmaktadır. Bunlardan birincisinin aktarma sebebi kendi faaliyetlerinin padişahın aleyhinde olmadığını anlatmak, ikincisinin ise Âli Paşa’nın azledilmesini sağlamaktır.

Bu içerikte dönem ve düşünce açısından önemli kısımlar vardır. Bunlar Avrupalıların Osmanlı’ya bakışı, toplumun durumu ve düşünceleri ve millet meclisi ile ilgilidir. Geriye kalan kısımlarda kendini savunma halinde olan, Âli Paşa’yı gözden düşürmeye çalışan Ziya Paşa, bu hususlardan bahsederken kendi düşünceleri ve dönem hakkında önemli ipuçları vermektedir.

“Avrupalılar Devlet-i Aliyye’ye canı çıkmış bir ceset gibi nazar ediyorlar. Artık ölüye can vermek kâbil değil ise de Rusya’nın İstanbul’u istilâ etmesi havfından ve yerine konulacak hiçbir şey bulunmadığından taarruz edinceye kadar bu cesedin ibkâsını arzu ediyorlar.”²⁵ diyen Ziya Paşa, Avrupalıların Osmanlı’ya nasıl algıladığını doğrudan ifade eder. Dönem itibarıyla sürekli geriye giden ve kayıplar yaşayan Osmanlı Devleti, Avrupalılar tarafından artık bir tehdit olarak görülmemekte; aksine zamanı geldiğinde ele geçirilebilecek bir devlet olarak görülmektedir.

Yukarıda belirtilen algı Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu olumsuz koşullara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut olumsuz durumları ve toplumun görüşünü Padişah Abdülaziz’e aktaran Ziya Paşa Rumeli’nin karmakarışık olduğunu, her an bir ayaklanma çıkabileceğini, Anadolu’nunsa baştanbaşa bir yangın yerini andırıldığını söyler. Anadolu’da halk çok zor şartlarda yaşamaktadır. Alınan vergiler ve zalim idareciler halkın üzerindeki baskıyı

²³ Age, s.266.

²⁴ Age, s. 266.

²⁵ Ziya Paşa, age, 113.

arttırmaktadır. Halk, içinde bulunduğu olumsuz durumların sorumlusu olarak da Padişah Abdülaziz'i görmektedir. İstanbul'da da durum çok farklı değildir. Memurların büyük bir çoğunluğu sefalet içerisinde yaşamakta, kimileri ise rüşvet almaktadır. Esnafın ise büyük bir kısmı iflas etmiştir. İstanbul halkı da bunların sorumlusu olarak padişahı görmektedir.

Ziya Paşa, millet meclisi konusundaki düşüncelerini aktarırken padişahı kendisinin saltanatına zarar gelmeyeceği hususunda ikna etmeye çalışır. Millet meclisi hakkında Ziya Paşa şunları söyler:

“Hülâsa olarak şu kadarcık arz ederim ki, millet meclisi Zât-ı şâhânenizin meşrû olan istiklâlinizi kat'ıyyen ihlâl etmez. Zira tasavvurumdaki millet meclisinin nizâmı, hududd-ı şer'den hariç bir şey olmadığından istiklâl-i saltanat nasıl ah-kâm-ı şer'iyye ile mahdûd ise nizâm ile dahi o kadar mahdûd olur. Meselâ, vükelânız harekât u ef'âl-i vâkıalarından nâşi millet meclisinde mesul tutulmakta, sizin istiklâlinize dokunacak nedir?”²⁶

Ona göre millet meclisi padişahın sorumluluğunu azaltacak, halkın muhatabı vekiller olacaktır. Ziya Paşa'ya göre kurulacak meclis keyfi idareyi de engelleyecektir.²⁷ Böylece Ziya Paşa aracılığıyla Tanzimat aydınlarının millet meclisine bakışları yansıtılmış olur.

Ziya Paşa, üzerinde durulan konuları aktardıktan sonra Padişah Abdülaziz, mevcut olumsuzlukların sebebinin Âli Paşa olduğuna ikna olur ve onu sadrazamlıktan almaya karar verir. Bu iş için de Ziya Paşa görevlendirilir. Böylece Ziya Paşa hedefine ulaşır.

Yukarıda ele alınan hususlardan hareketle eserler arasında içerik açısından belirgin farklar olduğu söylenebilir. Metinlerin yazılma amacı içeriklerini belirlemekte; farklı amaçlarla hareket edildiği için farklı içerikler ortaya çıkmaktadır.

Figürler

Metin içerisinde geçen figürler açısından ortak noktalardan ziyade farklılıklar ön plandadır. Namık Kemal'in eserinde kahraman-anlatıcı dışında yer alan tek figür gerçekliği olmayan hürriyet perisidir. Kahraman-anlatıcının gördüğü ve aktardığı bu hayali varlık dönemin insanlarına hitap eder. Onları esaret ve baskı karşısında harekete geçirmeye çalışır. Ziya Paşa ise gerçeklikte var olan figürlere yer vermektedir. Bunlar Ziya Paşa'nın kendisi, dönemin padişahı Abdülaziz, sadrazamı Âli Paşa ve onun yanında bulunanlardır. Ayrıca Londra'da Ziya Paşa'yı uyandıran bir bekçi de vardır. Ziya Paşa, önce Padişah Abdülaziz'le daha sonra Sadrazam Âli Paşa ve kısa da olsa Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa'yla konuşur. Âli Paşa'nın yanında metin içinde hiçbir işlevi olmayan Saib Bey ve Vehbi Molla bulunmaktadır. Bunların dışında metinde yer verilen bir kişi daha vardır; o da Londra'daki Hampton Court'ta uyuyakalan Ziya Paşa'yı uyandıran bekçidir.

Figürler arasında mukayese yapıldığında Ziya Paşa'nın daha fazla figüre yer verdiği ve bunları dış gerçeklikten aldığı; Namık Kemal'in ise kahraman-anlatıcı dışında sadece bir figüre yer verdiği ve onu dış gerçeklikten değil hayalden hareketle oluşturduğu söylenebilir.

²⁶ Age, s. 111.

²⁷ Age, s. 112.

Anlatım

İki metinde de anlatıcı aynıdır. Kahraman-anlatıcı söz konusudur. Her iki eserde rüyayı gören kahraman tarafından anlatım yapılmaktadır. Bunun temel sebebi kurgunun merkezinde rüyanın olmasıdır. Rüyayı en iyi aktaracak kişi şüphesiz o rüyayı gören kişidir; dolayısıyla kahraman-anlatıcı kullanılmaktadır.

İster gerçekten görülmüş olsun ister kurgu olarak ortaya konmuş olsun rüya, görüldüğü anda aktarılamaz. Uykuda ortaya çıkan bu durum doğal olarak uyku hali bittikten sonra aktarılabilir. Nitekim her iki eserin kahraman-anlatıcısı da her şey olup bittikten sonra olanları yazmaktadır. Eserinin başına “ *(Bin iki yüz seksen dokuz senesi seferinin ondördüncü gecesi/ 24 Nisan 1872/ görülmüş bir rüyadır).*”²⁸ ibaresini koyan Namık Kemal, eserini rüyayı gördükten epey sonra ortaya koyar.²⁹ “*Dünkü Cuma günü sabahleyin aldığım gazeteleri ve mektupları okudum.*”³⁰ cümlesiyle yazmaya başlayan Ziya Paşa ise rüyayı gördükten hemen sonra eserini oluşturduğunu işaret etmektedir.

Anlatım yöntemleri açısından iki metin arasında bazı farklar mevcuttur. Bu farklardan en barizi Ziya Paşa'nın eserinde diyalogun ön planda olmasıdır. Başta dönemin padişahı Abdülaziz olmak üzere metinde geçen çeşitli şahsiyetlerle konuşmalar vardır. Ziya Paşa eserini diyaloglar üzerine kurmuştur demek mümkündür. Ziya Paşa, Padişah Abdülaziz ile olan diyalogunda yaptığı işlerin onun aleyhinde olmadığını ispat etmeye çalışır ve çeşitli konulardaki görüşlerini aktarır. Diyalog şöyle başlar:

“ - *Ziya! Benim senin hakkında ibzâl ettiğim bunca eltâf ve inâyâtı unutup Avrupa'ya firâr etmek sana düşer miydi?*

- *Velinimetim Efendim, hakkımda ibzâl buyurduğunuz eltâf ve inâyâtın hiçbir zamanda hakk-ı şükrünü ifâ edemem ve efendimin hizmetini burakıp Avrupa'ya gidecek kadar nâdân olmadığım Efendimin de malûmunuzdur. Lâkin bu harekette bendeniz mecbûr ve mazurum...*

- *Ya Muhbir ve Hürriyet gazetelerini kim çıkardı? Veraset Mektupları'nı kim yazdı?*

- *Bunları çıkaran Efendimizin malumudur.(...) Fakat hiç birinde sizin ve devletin menâfi'ine muhâlif bir şey yoktur...*

- *Ya millet meclisi teşkil etmek, istiklâl-i saltanata muhil değil mi? Senin yazdıklarında bu efkâr görüldü.*

- *Şevketlû efendim, bu mesele hayli uzundur...*”³¹

Bu şekilde başlayan diyalog benzeri soru ve cevaplarla devam eder. Diyalog sonunda Ziya Paşa, kendini aklar ve istediğini elde eder. Devletin başına gelen olumsuzluklardan Âli Pa-

²⁸ Namık Kemal, age, s. 251.

²⁹ Namık Kemal'in yazdığı mektuplardan eserin 1874 ya da 1875'te tamamladığı tahmin edilmektedir.

³⁰ Ziya Paşa, age, s. 109.

³¹ Age, s. 110-111.

şa'nın sorumlu olduğu hususunda padişahı ikna eder ve padişahın Âli Paşa'yı Kıbrıs'a göndermesini sağlar.

Ziya Paşa, Padişah Abdülaziz dışında Âli Paşa, Hüsnü Paşa gibi eserde geçen diğer kişilerle de diyalog içerisine girer.

Namık Kemal'in "Rüya"sına bakıldığında ise diyalogun hiç kullanılmadığı görülür. Metinde figür olarak hürriyet perisi vardır; ancak Namık Kemal'in onunla diyaloga girmesi söz konusu değildir.

Kullanılan anlatım türlerine bakıldığında ise öykülemenin iki metinde de olduğu, betimlemenin ise Namık Kemal tarafından daha fazla kullanıldığı söylenebilir. Öncelikle öyküleme ele alındığında şunlar söylenebilir: İki metinde de kişilerin bir yere gelmesi, uykuya dalması, rüya görmesi, rüya içinde olayların ortaya çıkması ve sonunda uyanma vardır. Namık Kemal'in eserinde anlatıcı, Boğaziçi'nde bir köşke gelir, etrafı tasvir eder sonra da uyuya kalır. Rüyasında hürriyet perisini görür; hürriyet perisi hürriyeti elinden alınmış halka seslenir ve geldiği gibi gider. Bundan sonra anlatıcı idealindeki vatani anlatır. En sonunda da kendiliğinden uyanır. Ziya Paşa'nın eserinde ise anlatıcı, Londra'daki Hampton Court'a gider. Burada otururken kendinden geçip uyur. Rüya görür ve rüyasında İstanbul'a gelir. Burada Padişah Abdülaziz'le konuşur ve onu Âli Paşa'nın Kıbrıs'a göndermesi hususunda ikna eder. Sonra da Ziya Paşa, Âli Paşa'nın yanına giderek emri uygular. Emri uygulayıp Âli Paşa'nın elinden sadret mührünü aldıktan sonra da padişahın yanına gider ve mührü ona verir. Bu noktada da uyuduğu yerin görevlisi tarafından uyandırılır. Görüldüğü üzere her iki metinde de bir olaylar dizisinden ve bunların aktarılmasından söz edilebilir. Daha genel bir ifadeyle her iki metinde de öykülemeye başvurulduğu söylenebilir.

İki metinde de kullanılan bir diğer anlatım türü betimlemedir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Namık Kemal, betimlemeye daha geniş şekilde başvurmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın belirttiği gibi Namık Kemal'in bu eserinde, üslup bağlamında tasvirî cümleler ön plana çıkar.³² Ziya Paşa'nın "Rüya"sında betimleme sadece bir yerde geçmektedir. Ziya Paşa, Âli Paşa'nın görevden alınması hususunda görevlendirilince hemen Âli Paşa'nın bulunduğu yere gelir. Geline bu yer ve orada bulunanların betimlendiği bölümün bir kısmı şöyledir:

*"... odanın kapısından içeri daldım. Ve etrafıma nazar ettim. Gördüm ki ufarak bir oda kapısının yanında mastaba-i işret kurulmuş ve onun yanında bülel-kâmet bir mâh-rû-yı çâr-ebrû, üstade-i makam-ı hizmet olmuş. Sadr-ı âlî Hazretleri kırmızı kaplı bir samur kürk giyip, odanın sağ köşesindeki yarım kanapeye yastlanmış, elinde murassa' takımlı kısa bir yâsemin çubuk, gâh huzzâr-ı mecliste tuhaf söz söyleyenlere atf-ı nazar-ı iltifat eder ve gâh ol mahbûb-ı zîbânın temâşâ-yı hüsn ü cemâliyle derûnundan âh-ı iştîyak çeker ve gâh dahi, Bebek koyunun ve Göksu'ya doğru Boğaziçi'nin letâfetine tevcîh-i nigâh-ı rağbet buyururdu..."*³³

Ziya Paşa'nın sınırlı olarak başvurduğu betimleme Namık Kemal tarafından temel anlatım türü olarak kullanılır. Metnin girişinde uzun betimlemeler söz konusudur. Namık Ke-

³² Ahmet Hamdi Tanpınar, age, s. 438.

³³ Age, s. 119-120.

mal önce doğa betimlemelerine daha sonra da hürriyet perisinin betimlenmesine yer verir. Doğa betimlemesine örnek olarak şu kısım verilebilir:

“*Dikkat ettim: meğer ki âfakı, âşûb-ı kıyametten nişân verecek bir fırtına bulutu kaplamış, bedr-i münevver ise yed-i beyza gibi harikulâde bir kudretle o ummân-ı zulmeti ikiye bölmüş. Denize baktım, her mevcine bir cebel-i seyyâl denilse revâ idi.*

Emvâc değil, güya ki girdibâd-ı kıyamet yekpâre yalçın kayadan mahlûk ulu ulu dağları yerlerinden koparmış birbirine çarpa çarpa eb’âd-ı nâ-mütenahî içinde sürerdi. Yahut ki bir koca seng-sâr zelzeleye uğramış muttasıl lerze-nâk olurdu...”³⁴

Genel olarak anlatım türleri ve tekniklerine bakıldığında Namık Kemal’in öyküleme ve betimlemeden Ziya Paşa’nın ise aynı türlerin yanında bir teknik olarak diyalogtan da yararlandığı görülmektedir. Bununla beraber Namık Kemal’in betimlemeye Ziya Paşa’ya göre daha fazla yer verdiğini Ziya Paşa’nınsa Namık Kemal’in hiç kullanmadığı diyalogtan yararlandığını belirtmek gerekir. Bu farklılığın sebebi metnin yazılma gerekçesine bağlanabilir. Âli Paşa’yı hedef alan Ziya Paşa, onu alt etmek için onun üstünde yer alan padişahla iletişime geçmek zorundadır ve bu durum da diyalogtan yararlanma sonucunu getirmektedir. Namık Kemal’de böyle bir durum söz konusu olmadığı için kurgu çerçevesinde öyküleme ve betimlemeden yararlanılmaktadır.

Anlatım hususunda üzerinde durulabilecek bir diğer bahis üsluptur. Namık Kemal’in üslubu, Ziya Paşa’ya göre sanatkârânedir. Ziya Paşa’nın eserinin “*yalın, açık, süssüz bir dili vardır.*”³⁵ Çünkü onun amacı Âli Paşa’yı eleştirmektir. Dolayısıyla da bunu doğrudan yapmaya çalışır ve üslubunun sanatkârâne olmasına dikkat etmez. İsmail Parlatır, Namık Kemal’in *İntibah*’ın girişinde yaptığı Çamlıca betimlemesindeki sanatkârâne üslubu burada da kullandığını belirtir.³⁶ Namık Kemal’in bu tarz üsluba yaklaştıran temel unsur benzetmelerdir. Benzetmelerle dolu aşağıdaki parça Namık Kemal’in belirtilen üslubunu somutlaştırmaktadır:

“*Bir nûrânî cemâline, bir hüsnündeki terâvete bakılsa, bir bakışta güneş, bir bakışta nev-bahar insan şekline temessül etmiş zannolunurdu. Penbe vücûduna dağılan sırma saçları fecr üzerine yayılmış hıyât-ı şuleden farkolunmazdı. Gözleri her bakışta gönüllerin en mestûr olan âmâk-ı hafâsına girer, taharrî-yi esrâr eder gibi görünürdü. Dehânına dikkat olursa ibtisâm-ı sabah, gerdeninden göğsüne kadar nazar olursa amûd-ı seher cismânî birer vücûda ıtlâk olunmuş denilirdi. Meme değil, güya ki kurs-ı kamer ikiye bölünmüş de her biri göğsünün birer tarafına konulmuştu.*”³⁷

³⁴ Namık Kemal, age, s. 252.

³⁵ Nurullah Çetin, “Ziya Paşa”, **Tanzimat Edebiyatı**, (Koordinatör: İsmail Parlatır), Akçağ Yayınları, Ankara, 2006. s. 145.

³⁶ İsmail Parlatır, age, s. 60.

³⁷ Namık Kemal, age, s. 255.

Görüldüğü üzere Namık Kemal hürriyet perisini betimlerken benzetmelere sıklıkla başvurmakta, sanatkârâne bir üslup kullanmaktadır. Doğa betimlemelerinin yapıldığı giriş kısmı da alıntıdaki metinle aynı üslupla aktarılır.

Üslupta dikkati çeken bir diğer farklılık Ziya Paşa'nın hiç kullanmadığı hitabî üslubun Namık Kemal tarafından yer yer kullanılmasıdır. Bu üslup tarzı hürriyet perisinin halka seslendiği kısımda ortaya çıkar. Sanatçı olarak bu üsluba sıkça başvuran Namık Kemal, böylece "Rüya"da da bu üslup tarzından yararlanmış olur. Hürriyet konusunda halkı sarsmaya, uyandırmaya, harekete geçirmeye çalışan sanatçı hürriyet perisinin konuşmalarını hitabî üslupla yapar. Bu tarz üslubun kullanıldığı kısmın girişi şu şekildedir:

"Ey hâbîdegân-ı gaflet! Ey me'lufân-ı sefâlet! Ey takayyüd-perestan-ı esaret! Ey tezellül-perverân-ı cebânet! Ey mürtekibân-ı her mezellet! Gözlerinizi sabah-ı mahşerde mi açacaksınız? Gerdeninizdeki kayd-ı esareti mâlik-i cahîme teslim etmek için mi saklanırsınız? Bir dakika sonra bekâsına emin olmadığınız hayatınız için mi ilelebed elsine-i nefret-i âlemde nâminızı ibkâ edecek kadar korkarsınız?"³⁸

Anlatımda ön plana çıkan bir diğer özellik şiirden faydalanmaktır. Her ikisi de aynı zamanda şair olan sanatçılar, yeri geldiğinde metinlerine şiirler yerleştirmektedir. Namık Kemal, eserine şiirle başlar ve girişe şu dört dizeyi koyar:

*"Bir dem-i gaflette bildik tâ zevâl-i âlemi
Âlem-i rüyâda çok gördük misâl-i âlemi
Hâbdır nisbetle mâzi subh-ı istikbâline
Böyle tâbir eylemişlerdir hayâl-i âlemi"³⁹*

Namık Kemal metin boyunca bu tavrını devam ettirir ve yer yer şiirden yararlanır. Ziya Paşa ise şiirden daha az yararlanır. Sadece iki yerde şiire yer verir. Bunlardan biri Yunus Emre'ye ait iki dizedir. Ziya Paşa, Âli Paşa'ya nasıl üstün geldiğini anlatmak için Yunus Emre'den yararlanır ve şöyle der:

*"Bir sinek bir kartalı kaldırdı vurdu yere
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu"⁴⁰*

Sanatçıların yer verdikleri şiirler metinle bir bütün arz eder. Bir başka ifadeyle anlatının akışına uygun şiirlere yer verilir.

Anlatıma bir bütün halinde bakıldığında iki eser arasında benzerlik olduğu gibi bariz farkların da bulunduğu dikkati çekmektedir. Anlatım içerikle uyum göstermekte; anlatılmak istenenlere paralel olarak şekillenmektedir ve bu da doğal olarak kimi farklar ortaya çıkarmaktadır.

³⁸ Age, s. 256.

³⁹ Age, s.251.

⁴⁰ Ziya Paşa, age, s. 124.

SONUÇ

Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın "Rüya"ları birbirlerine yakın zamanlarda kaleme alınmıştır. Her iki metin edebiyatta yenileşme gayretlerinin başladığı Tanzimat edebiyatının ilk yıllarında ortaya konmuştur. Bu eserler, daha önce benzerleri olmakla birlikte, Tanzimat döneminde rüya kurgusu içerisinde düzenlenmiş ilk örneklerdir.

İki eser mukayese edildiğinde aralarında ortak yönlerin olduğu gibi farklılıkların da bulunduğu görülmektedir. Bu iki eserin benzer yönleri döneme bakışları, kurguları ve anlatımdaki kimi unsurlardır. Anlatımdaki ortak noktalar anlatıcı, öyküleme, betimleme, şiirden yararlanma şeklinde sıralanabilir. Farkları ise yazılış sebepleri, içerikleri, yer verilen figürler ve anlatımın kimi noktalarında ortaya çıkmaktadır. Bunlar Ziya Paşa'nın eserinde diyalogun ön plana çıkması ve dilin kullanımında yani üsluptaki farklılıktır. Bununla birlikte kimi ortak noktalar arasında bile kullanım açısından farklılıklar da görülmektedir. Buna örnek olarak Ziya Paşa'nın sınırlı olarak kullandığı betimlemenin Namık Kemal tarafından sıklıkla kullanması verilebilir.

Sonuç olarak her eser, farklı koşulların, farklı durumların ürünüdür. Aynı sanatçının kaleminden çıksa ve aynı konuda yazılmış olsa dahi iki eserin birbirinin benzeri olması beklenemez. Çünkü dönemin zihniyeti; sanatçının sanata bakışı, sanat algılayışı, hayata bakışı ve benzeri hususlar değişebilir ve bu da eseri etkiler. Dolayısıyla bir eser, aynı dönemde, aynı kurgu içerisinde düzenlense dahi belirgin farklar ortaya çıkmaktadır. Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın "Rüya"larına bakıldığında belirtilen hususların somutlaştığı görülür. Her iki eser de yazıldıkları dönem itibarıyla benzer siyasi, sosyal, edebi görüşlere sahip sanatçıların elinden çıkmıştır. Eserlerin kurgusu da paralellik göstermektedir. Ancak bu ve benzer diğer kimi yönlerine rağmen mukayeseden anlaşılabilceği gibi birbirinden farklı iki eser ortaya çıkmıştır. Bu da sanatın, sanatçının özgün ve değişken yönünü göstermektedir.

KAYNAKÇA

- BANARLI Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C. 1-2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971.
- ÇETİN Nurullah, "Ziya Paşa", **Tanzimat Edebiyatı**, (Koordinatör: İsmail Parlatır), Akçağ Yayınları, Ankara, 2006. s.127-199.
- GÖÇGÜN Önder, **Ziya Paşa**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- GÖÇGÜN Önder, **Namık Kemal**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2009.
- KURDAKUL Şükran, **Namık Kemal**, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2003.
- Namık Kemal, "Rüya", **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**, Haz.: Kaplan, Mehmet; Enginün, İnci; Emil, Birol, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 251-266.
- ÖZGÜL Metin Kayahan, **Türk Edebiyatında Siyasî Rüyâlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.
- PARLATIR İsmail, "Rüya'nın Fikir Örgüsü", **Doğumunun Yüzellinci Yılında Namık Kemal**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1993, s. 59-66.
- PARLATIR İsmail, (Koordinatör), **Tanzimat Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2006.
- TANPINAR Ahmet Hamdi, **19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 7.b. , Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1988.

- TANSEL Fevziye Abdullah, **Namık Kemal'in Mektupları**, C. I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967.
- USTA Sadık, "Türk Devriminin Ütopyaları", **Bilim ve Ütopya**, Ankara, 2010, S.:187, s. 7-15.
- YILMAZ Kadriye; ÇETİN, Kamile, "Rüyalar ve Niyazî-i Mısıri'nin Tâ'bîratü'l – Vâkı'ât Adlı Eserinde Rüyaların Dili", **Turkish Studies**, Volume 2, Issue 4, 2007, s. 1066-1076.
- Ziya Paşa, "Rüya", **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**, Haz.: Kaplan, Mehmet; Enginün, İnci; Emil, Birol, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 109-128.